Carolien Roelants

Dwars door het Midden-Oosten

2019 Prometheus Amsterdam

© 2019 Carolien Roelants
Omslagontwerp en -illustratie Jaime Jacobs
Kaarten Veronica Ronda/Mattia Yaghmai/fanack.com
Zetwerk Mat-Zet bv, Soest
www.uitgeverijprometheus.nl
ISBN 978 90 446 4068 7

Inleiding

Dit boek is géén encyclopedie van het Midden-Oosten, van de A van Algerije tot en met de V van Verenigde Arabische Emiraten – al was het maar omdat papieren encyclopedieën zelfs in de kringloopwinkels niets meer waard zijn. Maar u wilt weten wat dit boek wél is. Het Midden-Oosten is niet meer te begrijpen, hoor ik u vaak klagen. Daarom probeer ik hier enige lijn te brengen in een aantal ingewikkelde crises in het Midden-Oosten en de oorzaken daarvan. Hoe het zo kwam, wie daaraan bijdragen, wat de mogelijke gevolgen kunnen zijn en wat de belangen zijn. Want als u weet wie ergens aan verdient of er op een andere manier beter van wordt, dan wordt vaak duidelijker hoe een complexe kwestie in elkaar zit. Zoek altijd het belang!

Dit boek is gebaseerd op mijn dertig-plus jaar ervaring als Midden-Oostenredacteur van NRC *Handelsblad*, mijn eigenzinnigheid, of eigenwijsheid, wat u maar wilt en mijn wekelijkse columns. Wees niet bang: dit is géén verzameling oude stukjes voor op uw koffietafel, al herkent u waarschijnlijk wel stukjes uit mijn stukjes. Ik heb een aantal thema's gekozen die u ook in het nieuws tegenkomt, te beginnen met de Saudische kroonprins. Ik leg u meteen uit waarop mijn keuze is gebaseerd want dat is in de media tegenwoordig terecht gewoonte geworden.

Nog niet eens zo heel lang geleden zou ik zijn begonnen met het Israëlisch-Palestijnse conflict dat immers een hoofdrol speelde in

de onderlinge relaties in het Midden-Oosten, en ook in de westerse relaties met het Midden-Oosten. Israël was een belangrijke bondgenoot van de Verenigde Staten en Europa. Maar het was volstrekt melaats in zijn regio, op de buurlanden Egypte en Jordanië na waarmee een kille vrede was gesloten, zolang de Palestijnen geen eigen staat hadden gekregen in wat sinds de oorlog van 1967 bezet gebied was. Daar ging het om.

Maar de laatste paar jaar is die situatie drastisch veranderd. Niet langer is Israël de gemeenschappelijke vijand van de Midden-Oosterse wereld, maar de Islamitische Republiek Iran. Eerst heimelijk maar intussen openlijk hebben met name de Arabische Golfmonarchieën betrekkingen aangeknoopt met Israël. Premier Netanyahu omarmde in Oman de sultan; Israëlische sportlieden waren met vlag en volkslied en al actief in de Emiraten en Qatar. De Palestijnen zijn ook nog eens verdeeld en betalen de rekening.

Het rijke olieland Saudi-Arabië was sinds jaar en dag vooral interessant voor wapen- en andere orders. Dat geld uit het ultraconservatief-soennitische koninkrijk tegelijk verantwoordelijk was voor radicalisering van de jeugd in vele buitenlanden, werd door de westerse leveranciers en hun regeringen met de mantel der liefde bedekt. De Saudische koningen hielden zich verder rustig, en het was goed zo.

Dat is wel veranderd met het aantreden van koning Salman in januari 2015 die zijn lievelingszoon Mohammed in minder dan geen tijd tot kroonprins en sterke man van Saudi-Arabië bombardeerde. Mohammed bin (zoon van) Salman trok veel positieve aandacht met zijn grote sociaaleconomische hervormingsplan – weg van de olie! – en met zijn besluit om de Saudische vrouwen eindelijk zelf te laten autorijden. Maar ook lanceerde hij de rampzalige oorlog in Jemen, blokkeerde hij Qatar omdat het niet zijn koers wil volgen en gijzelde hij premier Saad Hariri van Libanon. Hij zegde Iran de wacht aan. Tegelijk zette hij iedere criticus van zijn bewind gevangen en was hij ten minste verantwoordelijk voor, en waarschijnlijk de opdrachtgever van, de moord op de kritische journalist Jamal Khashoggi in het Saudische consulaat in Istanbul.

Wat mij betreft – maar ik weet dat ik op dit punt een hoop tegenstanders heb – wint de Saudische kroonprins het van Iran als grootste bedreiging van de toch al geringe stabiliteit van het Midden-Oosten. Wegens zijn roekeloosheid krijgt hij van mij het eerste hoofdstuk van dit boek, en niet de Iraanse opperste leider, die op twee terechtkomt. Ook wel omdat de kroonprins nieuw is, en dus spannender. Ik zeg er meteen bij dat het Iraanse regime, en in elk geval het radicalere deel daarvan, graag meedoet in de strijd om invloed in de regio. Niet zozeer in Jemen, maar natuurlijk zeker wel in Syrië, waar het samen met Rusland het bewind van Bashar al-Assad overeind houdt. Irans doelen zijn in beginsel niet offensief, dus om zijn invloed uit te breiden. Ze zijn defensief: om het gekoesterde islamitische systeem te verdedigen tegen al zijn vijanden in een heel gevaarlijke omgeving. Saudi-Arabië natuurlijk, maar allereerst de Grote en de Kleine Satan, Amerika en Israel. De rivaliteit tussen Iran en Saudi-Arabië, die van vóór de Saudische kroonprins dateert, behandel ik in een apart hoofdstuk. Wist u dat 1979 wat dit betreft een heel bepalend jaar was?

De oorlogen in Syrië en Jemen zijn door de jaren heen steeds ingewikkelder geworden. In Syrië lijkt het simpel: het ging om het overleven van Bashar al-Assad, en dat is gelukt. Voorlopig althans, en echte vrede is ver weg. Maar bedenk wat er in acht jaar tijds allemaal is gebeurd: rebellengroepen zijn als paddenstoelen uit de grond geschoten en door buitenlandse steun geradicaliseerd, een heel kalifaat is opgestaan en door een verenigde krachtsinspanning van de wereld weer neergeslagen, Rusland heeft zich opnieuw gemanifesteerd als een wereldmacht tegenover Amerika dat zich onder Obama en Trump juist wat van het wereldtoneel heeft teruggetrokken. Deze Syrische wereldoorlog op miniveld heeft een eigen hoofdstuk, net als die in Jemen. Evenals het extremisme. Waar komt die Islamitische Staat vandaan?

De Israëlisch-Palestijnse kwestie is door de verrechtsing in Israel, de Palestijnse verdeeldheid, en wat ik hierboven al noemde, de toenadering tussen Israël en een groep Arabische landen, op dit moment onoplosbaar geworden. Waar is de oude, vertrouwde

twee-statenoplossing gebleven die iedereen, tot en met Israëlische premiers, lippendienst bewees? Premier Netanyahu zei in maart 2019 op een conferentie van zijn Likud-partij: 'acht jaar lang heb ik weerstand geboden tegen immense druk van de Amerikaanse regering om Judea en Samaria [de Westelijke Jordaanoever] aan de Palestijnen te geven en Jeruzalem te verdelen. Ik was standvastig en ik zei – het gaat niet gebeuren.'

De 'Arabische Lente' is mislukt, maar de situatie in de basislanden van de lente – Tunesië, Egypte en Libië – is meer dan interessant genoeg, vind ik, om er hier aandacht aan te besteden. Ook al omdat ze de achtertuin van Europa vormen, met alle gevolgen van dien; migratie bijvoorbeeld. Waarom is Tunesië er redelijk democratisch uitgekomen? Waarom is Egypte juist veranderd in een steeds akeliger dictatuur? En waarom is Libië een mislukte staat geworden? Wat zijn de vooruitzichten?

Democratie en mensenrechten mogen ook niet ontbreken. Ik besteed er immers veel aandacht aan in mijn columns omdat ze in het Midden-Oosten – en de hele wereld – in het defensief zijn. Zie Egypte. Zie de moord op Khashoggi. Zie de hypocrisie van het Westen. Inclusief *sports-* en *artswashing*: de geldverslindende praktijk van in het bijzonder de rijke Arabische Golfstaten om respectabiliteit te kopen door een Louvre aan te schaffen (Emiraten) of zijn mensenrechtenschendingen te verstoppen achter een Formule 1 Grand Prix (Bahrein) of een optreden van Mariah Carey en dj Tiësto (Saudi-Arabië).

En een hoofdstuk vrouwen, ook in dit boek op de laatste plaats.

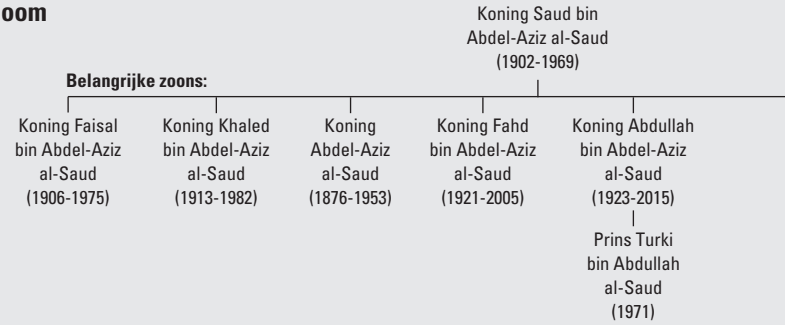
1 Hervormer of tiran? De Saudische kroonprins

Niet zo lang geleden stond Saudi-Arabië voor een ultraconservatieve, intolerante religie en heel veel olie. Een supermoskee met gouden kranen, als ik het zo mag samenvatten. En dat was het zo'n beetje. Maar wat is het veranderd! Althans zijn imago. Ik luisterde naar een voetbalpodcast van de Britse krant *The Independent* over de boeiende vraag of kroonprins Mohammed bin (bin is 'zoon van') Salman voetbalclub Manchester United voor zo veel miljard pond of dollar ging kopen, een bericht dat kort daarvoor nog door een Saudische minister was tegengesproken. Maar de journalisten dachten dat het toch wel zou gebeuren, het koninkrijk is immers druk bezig zijn greep op het internationale voetbal te versterken. Misschien via een stroman, zoals de kroonprins door een toen nog onbekende neef Leonardo da Vinci's *Salvator Mundi* voor 450 miljoen dollar heeft laten aankopen. En zoals hij miljoenen betaalt om de Italiaanse Supercoppa en de wereldgolftop naar Saudi-Arabië te halen. We moeten allemaal over Saudi-Arabië praten, en nog liever erin investeren. Saudi-Arabië moet de leider van de Arabische wereld en daarbuiten worden, en snel een beetje, graag!

Ik denk dat wijlen koning Abdullah, de heel voorzichtige hervormer, zich in zijn graf omdraait. Zo had hij zich vast niet zijn opvolging voorgesteld. Ja, zijn iets jongere halfbroer Salman (1935), zijn kroonprins, volgde hem in januari 2015 conform zijn plannen op. Abdullah had voor zijn dood ook een eerste reserve

Koning Abdel-Aziz al-Saud is de stichter van het koninkrijk Saudi-Arabië, in 1932 en hij is de eerste koning. Hij trouwde 22 keer, en die huwelijken hebben in totaal 34 zoons en 21 dochters geproduceerd. De koninklijke familie telt inmiddels zo'n 7000 prinsen en prinsessen. Maar er is maar een klein aantal dat in aanmerking komt voor de hoogste functies.

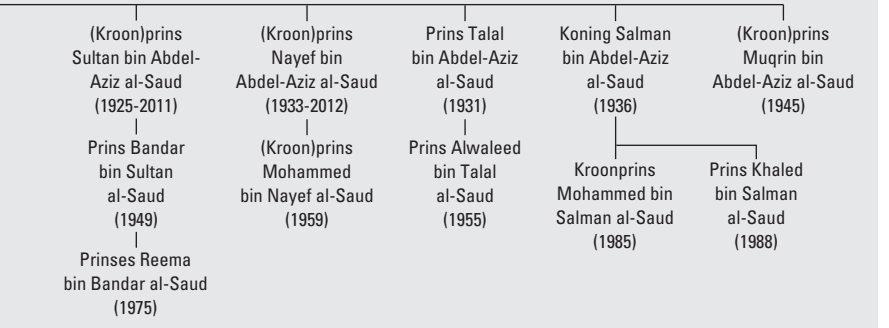
Stamboom



benoemd, prins Muqrin, en die promoveerde inderdaad meteen tot kroonprins. De verrassing was dat prins Mohammed bin Nayef adjunct-kroonprins werd.

Tot zover niks aan de hand. Met de benoeming van prins Mohammed bin Nayef, voor het gemak ook wel MbN genoemd, kwam immers kennelijk geruisloos de volgende generatie van het Huis van Saud aan bod. Maar er zijn duizenden prinsen van de volgende generaties, en daarom was een moeilijk gevecht voorspeld, met alle destabiliserende consequenties van dien. Dat in één klap MbN – overigens als minister van Binnenlandse Zaken de man achter een zeer strenge nieuwe antiterreurwet en de duizend stokslagen voor blogger Raif Badawi – reserve-kroonprins werd, is de belangrijkste reden waarom toen van een soepele opvolging werd gesproken.

Koningen hebben de neiging de belangrijkste functies onder hun eigen zoons te verdelen, dat is nu onder koning Salman ook zeker het geval. De zoons die zijn voorganger Abdullah op machtige posten benoemde, zijn intussen allemaal ontslagen – een, prins Turki bin Abdullah, zit zelfs gevangen. Kroonprins Mohammed bin Salman, die het dagelijks bestuur in handen heeft, benoemt in hun plaats zijn familie en vertrouwelingen.



Maar er was nóg een opmerkelijke benoeming. Namelijk de benoeming van de toen nog net niet dertigjarige prins Mohammed bin Salman, zoon en al jaren speciale adviseur en vertrouweling van de nieuwe koning, als minister van Defensie en als secretaris-generaal van het Hof. De minister van Defensie heeft een enorm budget om al die dure Amerikaanse, Britse en Franse wapens te kopen, en is uit dien hoofde heel machtig. De secretaris-generaal van het Hof bepaalt de agenda van de koning. Mohammed werd ongebruikelijk jong ongebruikelijk machtig in de Saudische structuren.

Zéker een opmerkelijke benoeming. Niet voor niets is prins Mohammed bin Salman – MbS – het onderwerp van het eerste hoofdstuk van dit boek. De Grote Hervormer van het ultraconservatieve, strikt gesegregeerde koninkrijk, zo dacht een aanzienlijk

deel van de buitenwereld lange tijd, en dat denken sommige onverbeterlijke watchers nog steeds. De Grote Mensenrechtenschender, zo ontpopte hij zich later. Autoritair en wraakzuchtig. En eigenlijk al heel snel de Grote Roekeloze Destabilisator.

De Hervormer

Mohammed bin Salman is de oudste van de zes zoons die zijn vader-de-koning met zijn derde vrouw heeft. Ik speculeer: zou ze zijn liefste echtgenote zijn? In elk geval zijn de meeste van zijn oudere halfbroers overgeslagen in het benoemingencircus na Salmans aantreden als koning. Zijn jongere volle broer Khaled werd ambassadeur in Washington, eveneens een heel belangrijke functie, en later onderminister van Defensie. Prins Mohammed omringt zich met mensen op wie hij blindelings kan vertrouwen.

Mohammed stoomde razendsnel op. Hij studeerde aan de Koning Saud Universiteit in Riad islamitisch recht en haalde zijn bachelor. Op zijn 24ste werd hij speciaal adviseur van zijn vader, die toen nog gouverneur van Riad was. Toen zijn vader in 2011 kroonprins en minister van Defensie werd, benoemde hij Mohammed opnieuw als speciaal adviseur. In 2013 volgde zijn benoeming als chef van het kroonprinselijk hof.

Onder die vader-zoonverhoudingen was het logisch dat Salman meteen na zijn troonsbestijging in januari 2015 Mohammed in zijn eigen plaats als minister van Defensie benoemde. Maar daar bleef het niet bij: Mohammed werd ook voorzitter van een nieuwe superraad in het kabinet die de economie moest gaan hervormen. Zijn neef, de adjunct-kroonprins en minister van Binnenlandse Zaken Mohammed bin Nayef, werd chef van de afdeling politieke en veiligheidszaken in de ministerraad. Later kreeg Mohammed bin Salman ook de controle over de staatsoliemaatschappij Aramco en werd hij chef-corruptiebestrijding. De vraag was al snel waarover hij eigenlijk níet ging. Of: wat zijn oude vader nog zelf deed.

In april 2015 werd prins Muqrin als kroonprins gewipt: MbN steeg één tree in rang en MbS werd reserve-kroonprins. In juni

2017 volgde zijn paleiscoup tegen Mohammed bin Nayef. Die werd opeens geconfronteerd met een nieuwe lijfwacht en voor het voldongen feit geplaatst dat hij voortaan ex-kroonprins was. De coup ging vergezeld van een fluistercampagne dat MbN aan pijnstillers was verslaafd. De huidige kroonprins heeft voor het eerst in jaren geen adjunct meer, dat wil zeggen iemand die wel eens een rivaal zou kunnen worden. De prinselijke Raad van Trouw, die inspraak had in de opvolging, is ontbonden.

Saudi-Arabië was onder een reeks bejaarde koningen min of meer ingedut. Koning Abdullah was een erg voorzichtige hervormer; hij gaf bijvoorbeeld met zijn ene hand vrouwen stemrecht maar liet zijn andere hand geen verkiezingen organiseren die ertoe deden. En Saudi-Arabië bleef verslaafd aan olie en gastarbeid – zo'n 10 miljoen gastarbeiders boven op 20 miljoen Saudische staatsburgers – terwijl de rest van de wereld zich ging richten op alternatieve energiebronnen. De werkloosheid onder Saudische burgers, met name de jonge generatie, steeg. Gekoppeld aan een autoritair bewind, corruptie en enorme inkomensverschillen was dit een levensgevaarlijk mengsel. Het mengsel namelijk dat in 2011 de Arabische Lente losmaakte, met alle gevolgen van dien. Met een afkoopsom van 130 miljard dollar aan uitkeringen en giften en een verbod door de geestelijkheid van énig protest tegen de door God gegeven heerser wist koning Abdullah destijds de situatie onder controle te houden. Maar het was duidelijk dat er wat moest gebeuren.

Mohammed bin Salman dus. In april 2016 lanceerde hij zijn grote sociaaleconomische hervormingsplan Vision 2030,[1] geïnspireerd op een rapport van het Amerikaanse bureau McKinsey uit december 2015. Het koninkrijk moest van zijn olieverslaving af en daarom op grote schaal diversifiëren. Delen van het staatsoliebedrijf Aramco zouden worden verkocht om daarvoor geld vrij te maken. Nieuwe industrieën moesten miljoenen banen scheppen om de werkloosheid en de afhankelijkheid van gastarbeiders op te lossen en tegelijk de overheid te ontlasten, die nog veel te veel Saudiërs *lifelong employment* bood.

Er werden enórme projecten gelanceerd. Alles moest het grootste zijn. Op de *Future Investment Initiative*-conferentie in Riad in oktober 2017 kondigde MbS aan potentiële en hoogstnoodzakelijke buitenlandse investeerders de plannen aan voor Neom,[2] de allergrootste stad ter wereld, op een perceel van 26.000 km² aan de Saudische Rode-Zeekust, aan en óver de grenzen met Egypte en Jordanië. Te bouwen voor een slordige 500 miljard dollar. En het moest niet alleen de grootste stad worden, maar ook de energiezuinigste en meest futuristische. Meer robots dan mensen, dat idee.

Er zou ten zuiden van Neom aan de Rode Zee een nóg groter (34.000 km²) ultraluxe toeristengebied worden ontwikkeld, Amaala, de Rivièra van het Midden-Oosten, waar de internationale jetset zou toestromen om te genieten van de unieke voorzieningen. Een entertainmentindustrie werd opgezet: werk en amusement in één, brood en spelen. De eerste bioscopen gingen open, iets wat koning Abdullah nooit had aangedurfd. Amerikaanse showworstelaars kwamen langs. Voetballer Wayne Rooney kwam kijken naar de Formule-E in Al-Dirryiyeh, races voor elektrische raceauto's. Roger Federer werd uitgenodigd om er in december 2018 een speciale wedstrijd te spelen maar zag het niet zitten 'om daar op dat moment' te spelen. In januari 2019 betaalde de Saudische overheid 8 miljoen dollar om Juventus-AC Milan te huisvesten voor de Italiaanse supercup. De voetballers kwamen wél: 1-0 voor meer dan 60.000 toeschouwers, met de goal van Cristiano Ronaldo.

De gevreesde religieuze politie werd ingetoomd. Vrouwen mochten auto's gaan besturen (wat koning Abdullah evenmin had aangedurfd), niet in de eerste plaats een vrouwvriendelijke maatregel, als wel een economische. Jaarlijks verdwijnt immers voor miljarden dollars aan salaris voor buitenlandse chauffeurs het land uit. En als vrouwen op grote schaal moeten gaan werken – en dat moeten ze van MbS – dan moet het transport beter worden. Deze maatregel vestigde in het buitenland definitief Mohammeds naam als hervormer.

En daar bleef het niet bij. De grootste zonne-energiecentrale ter

wereld. De grootste halal-voedselfabriek. De grootste ontziltingsinstallatie. Saudi-Arabië moest de leidende economie van het Midden-Oosten worden. Een beetje snel ook. 'Ik wil geen tijd verspillen,' zei hij in een vraaggesprek met *Time* in april 2018 tijdens een wekenlange promotietour door de Verenigde Staten, waar hij, voor de camera's waar nodig in jeans, veel indruk maakte.[3]

'Ik had nooit gedacht dat ik lang genoeg zou leven om deze zin te kunnen opschrijven: Het belangrijkste hervormingsproces dat ook maar ergens in het Midden-Oosten aan de gang is, heeft plaats in Saudi-Arabië,' schreef de Amerikaanse columnist Thomas Friedman in november 2017 in zijn column in *The New York Times*. 'Ja, dat leest u goed. Hoewel ik hier aan het begin van de Saudische winter arriveerde, ontdekte ik dat het land zijn eigen Arabische Lente meemaakte.'[4] Hij was op Saudische uitnodiging in het land geweest, inclusief een interview met MbS. Een maand later reageerde hij woedend op critici die inmiddels heel wat minder onder de indruk waren van de kroonprins (mensenrechtenschendingen, mislukte buitenlandse avonturen, zie verderop). 'De hele Arabische wereld dreigt één reusachtig Jemen te worden […] En als dan één man de ballen heeft om de religieuze component daarvan aan te pakken, de economische, de politieke, met al zijn fouten, en ik zeg, God, ik hoop dat hij slaagt, dan komt de hele hel over je heen. Oké, *fuck that*, dat is mijn mening.'[5] (Dat werd natuurlijk getranscribeerd als *f**k that*, het blijft Amerika.)

Friedman moest zijn woorden terugnemen na de moord op zijn Saudische collega Jamal Khashoggi, columnist bij *The Washington Post*, in het Saudische consulaat in Istanbul op 2 oktober 2018. En verder bleken de economie weerbarstiger dan gedacht, de buitenlandse politiek – zeg de oorlog in Jemen – kostbaarder en de investeerders gaandeweg minder enthousiast naarmate de kroonprins zich meer van zijn totalitaire en ja, onbeheerste kant liet zien. De buitenlandse investeringen daalden. De olieprijzen doken omlaag. De privatisering van delen van Aramco ging niet meer door. De zonne-energiecentrale werd uitge-

steld. Jonge Saudiërs bleken te weinig geneigd in gesaudiseerde bedrijfstakken in de private sector de vacatures te vullen die naar huis gestuurde gastarbeiders open lieten. Volgens Saudische media moesten veel kleine ondernemingen sluiten omdat ze alleen nog maar gastarbeiders kunnen aannemen op straffe van boetes en Saudisch personeel moeilijk te mobiliseren blijft – volgens recente peilingen wil nog altijd een meerderheid van jonge Saudiërs liever werken voor de overheid. De jeugdwerkloosheid (33 procent in 2018!) wilde tegelijk niet verminderen. Vader Salman bracht in Neom zijn zomervakantie door en zat er een kabinetszitting voor, maar er staan nog niet veel meer dan een paar paleizen. Aan de andere kant – banken en andere grote buitenlandse financiële instellingen laten zich niet uit het veld slaan door een beetje tegenwind, laat staan door mensenrechtenschendingen. Precies toen het hele visioen van de kroonprins over de horizon dreigde te verdwijnen, keerden voorjaar 2019 de eerste grote financiers terug naar Saudi-Arabië. Het marcheert allemaal bepaald niet zoals MbS het zich had voorgesteld, maar op aanzienlijk lager tempo kunnen economische hervormingen voorlopig nog steeds plaatshebben.

De mensenrechtenschender

Alleen president Trump en zijn directe omgeving, zeg maar MbS' eerste en beste vrienden in het Westen, bleven hem in het najaar van 2018 steunen na de moord op Jamal Khashoggi in het Saudische consulaat in Istanbul. Het pure feit dat de moord werd gepleegd in het consulaat, met medewerking van een speciaal daartoe afgevaardigde delegatie van vijftien man, maakte duidelijk dat de opdracht van zéér hogerhand kwam. En zeer hogerhand kon alleen de kroonprins zelf zijn. Die ging inmiddels immers over alles. Zijn medewerkers zijn niet meer dan zijn uitvoerders. Zijn vader de koning corrigeert hem niet of nauwelijks. En het was al duidelijk geworden dat hij niet van kritiek houdt.

Saudi-Arabië is een absolute monarchie. Er is geen grondwet.

De sharia, het ongeschreven islamitische rechtstelsel, is onverkort van toepassing. De koningen doen verder wat hun goeddunkt voor het land. Er is een adviesraad van benoemde vertrouwelingen, die af en toe met een voorstel komt, maar dat kan de koning naast zich neerleggen. Wie buiten de formele paden met kritisch advies komt, heeft een probleem. Dat was ook onder koning Abdullah al zo. Zo ook de liberale blogger Raif Badawi, die in 2014 tien jaar cel kreeg en duizend stokslagen. Vrouwen die ijverden voor intrekking van hun autorijverbod gingen kortere tijd de cel in.

Maar toen kwam de kroonprins, die alles ging veranderen.

Zou Saudi-Arabië echt gemátigd worden, vroeg ik in een column in oktober 2017. Het land was al een van onze 'gematigde bondgenoten'. Maar dat was in de tijd van westerse en Sovjet-invloedssferen in het Midden-Oosten, en gematigd betekende toen alleen dat een staat een westerse bondgenoot was: denk aan Jordanië, Egypte vanaf Sadat en Saudi-Arabië dus. Verder was er niets gematigds aan.

Ik bedoelde die opzienbarende uitspraak van de kroonprins, waarmee hij in de buitenwereld zijn faam als hervormer onderstreepte: hij zou Saudi-Arabië terugbrengen naar een gematigde islam. Het leek opmerkelijk dat hij zelf toegaf dat het koninkrijk nu dus niet gematigd is. Maar dat was de schuld van Iran. Want 'na de [Iraanse] islamitische revolutie in 1979 wilden mensen in verscheidene islamitische landen dit model kopiëren, en een daarvan is Saudi-Arabië', zei hij in een vraaggesprek met *The Guardian*. Stel je voor dat er geen Iran zou zijn om de schuld te geven! Maar ik moet de kroonprins corrigeren, want de radicalisering was niet zozeer het werk van Iran als wel van een groep ultrapuriteinse Saudische jongeren die datzelfde jaar de Grote Moskee van Mekka bezetten uit protest tegen verwestersing, corruptie en de schijnheiligheid van het koningshuis. Een verschrikkelijke toestand was dat! Het Saudische leger had de hulp nodig van Franse speciale eenheden op afstand (want die mochten als ongelovigen natuurlijk niet Mekka in) om ze er weer uit te slaan.

De overlevenden werden onthoofd. Maar het koningshuis voerde vervolgens een islamitische revolutie door, althans, dat liet het de geestelijkheid doen, om zijn verloren gezag terug te winnen.

Koning Faisal

Was Saudi-Arabië vóór 1979 inderdaad zo gematigd? Het is zeker waar dat het voor de middenklasse, voor zover liberaal, makkelijker leven was dan daarna. Ik heb genoeg middenklasse vrouwen in Saudi-Arabië gesproken die me daarvan voorbeelden gaven. Entertainment ging in de ban, segregatie werd steeds strikter doorgevoerd, het onderwijs werd geïslamiseerd – daar kwamen bijvoorbeeld die vijftien Saudische vliegtuigkapers van de aanslagen van 9/11 2001 uit voort! – en de religieuze politie kreeg steeds meer macht. Maar vóór die tijd was de Saudische islam ook heel puriteins en intolerant. De toenmalige kroonprins – en latere koning – Faisal had enorm veel moeite om in 1960 openbaar meisjesonderwijs in te voeren door het verzet van brede lagen van de bevolking. Meisjes hoefden immers alleen maar godvruchtige moeders te worden? Het lukte Faisal alleen door meisjesscholen onder toezicht van de geestelijkheid te stellen. Op dezelfde manier gaf Faisal de televisie in handen van de geestelijkheid, om haar denkbeelden er systematisch in te hameren. Met alle gevolgen van dien.

Ging de kroonprins nu inderdaad de Saudische islam liberaliseren? De politiek? De hele maatschappij? Zou Saudi-Arabië een gematigd land worden?

Hij is een man van grootse plannen en actie. Maar godsdienst zit niet in zijn pakket. Heeft hij de wind er zo onder bij de geestelijkheid dat zij haar leerstellingen gaat liberaliseren? Zeker niet. Kerken openen in het land van de heiligste plaatsen van de islam? Een delegatie van Amerikaanse evangelisch-christelijke leiders die in november 2018 Saudi-Arabië bezocht, had hem natuurlijk ge-